

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 5 (7)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

5

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Minojiddinov A.A. Meva-sabzavot tarmog‘i korxonalarini boshqarishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo‘llari	8
Mirzayev A.T., Dilnozaxon M. O‘zbekistonda turizm marketingi samaradorligini baholash va uni takomillashtirishning integratsiyalashgan mexanizmi.....	12
Shavkatov A.Sh. O‘zbekistonda kichik biznes rivojlanishining institutsional va makroiqtisodiy asoslari.....	16
Махамаджанов М.М. Инновационная трансформация банковского сектора Узбекистана: общесистемные тенденции и финансовые результаты.....	20
Sativaldiyeva G.X. IFRS 16 “Ijara” xalqaro standartiga muvofiq ijara hisobidagi o‘zgarishlar.....	24
Ismailov X.M. Aloqa korxonalari moliyaviy barqarorligini ta‘minlash metodologiyasini takomillashtirish masalalari.....	28
Yusubov I.I. Mintaqada iqtisodiyotni barqarorlashtirishda raqamli xizmatlarning rivojlanishi.....	32
Saidaxmedov N.X. Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoiyatini shakllanishi va rivojlanishining zamonaviy nazariyalari.....	35
Istamqulov D.Q., Danyarova F.B. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo‘llari.....	40
Aipova I.I. Resurs samaradorligini baholashning nazariy usullari va ko‘rsatkichlari.....	43
Mirzaraximova A.A. Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....	49
Xalmirzaev A.A. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanishda hududiy ixtisoslashuvning ahamiyati va iqtisodiy samaradorligi.....	53
Sidikov Z.A. Sirdaryo viloyatida sanoatlashtirish jarayonining hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri.....	59
Usmanova N.Y. Raqamli iqtisodiyotda menejment qarorlarini qabul qilishda innovatsion texnologiyalarning roli.....	63
Ergashev R.X., Rajabaliyeva I.A. Transport-logistika infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish.....	67
Raximova D.S. Barqaror restoran amaliyotlari: oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va qayta ishlashning innovatsion yondashuvlari.....	70
Narzullayeva X.A. Investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishning xalqaro tajribalari.....	76
Muxitdinov Sh.Z. Kichik agrobiznes subyektlarida mahsulotlar eksportini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar.....	84
No‘monov O.O‘. Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatiga ta‘sir etuvchi makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy omillarni kompleks baholash.....	88
Yeshimbetov U.X. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....	92
Raximova K.N. Tadbirkorlik sharoitida yashil biznesni tashkil etish va rivojlantirishining o‘ziga xos xususiyatlari	97
Хошимов П.З., Тўрахожайев Х.Х. Ислоний банкларнинг ишлаш тамойиллари ва ислон молия тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётига таъбиқи.....	100
Sattarov R.A. An integrated methodological framework for evaluating and forecasting interregional economic cooperation: an input-output approach (evidence from Uzbekistan).....	107
Farmanov J.Z. Mintaqada asalarichilik ekotizimining tamoyillari va ekologik-geografik xususiyatlarini takomillashtirish	111
Qurbonov A.B. Janubiy iqtisodiy rayonda qishloq xo‘jaligi orxonlarining tarkibiy o‘zgarishi va agrar kooperatsiyani rivojlantirish yo‘nalishlari.....	114
Тоштемиров Т.Т. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришда солиқ механизмларидан фойдаланиш масалалари.....	119
Arziyev M.A. O‘zbekiston iqtisodiyotini transformatsiyalash sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivjlantirishning ustuvor yo‘nalishlari.....	122
Maxkamova S.Sh. Ekologik innovatsiyalar orqali yerni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	127
Olimova N.X. Yashil moliyalashtirishning rivojlanish tendensiyalari hamda hozirgi amaliyoti: milliy kontekst	137
Zaylobitdinova H.X. Davlat oliy ta‘lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarish strategiyalari.....	141
Komilov A.I. Evolution of the catering industry in the context of digital technologies.....	145

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Sotvoldiyev N.N. Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillar.....	149
O'rinov A.A. Sanoat tarmoqlarining investitsion imkoniyatlarini barqarorlik indikatorlari asosida boshqarish mexanizmlari.....	154
Ahmadaliyeva R.A. O'zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi.....	158
Uzganbayeva D.T., Alimova Sh.F. The role of investment strategies in transforming small business entities into large corporate structures.....	162
Goziyev M.Sh., Abdufattoyeva M. Sun'iy intellekt asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish.....	167
Qobilov H., Uzganbayeva D.T. O'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning ro'li: so'nggi yillardagi islohotlar sharoitida iqtisodiy o'sish va bandlikka qo'shayotgan hissi.....	170
Sotiboldiyeva R., Uzganbayeva D.T. O'zbekistonda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati.....	174
Маматкулов З.Ш. Хизмат кўрсатиш фаолиятининг шакллантириш ва бошқаришда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланишнинг инновацион йўналишлари.....	179
Shamsiddinov P., Uzganbayeva D.T. Iqtisodiyotning raqamlashtirishning afzaliklari va uning oqibatlari.....	185
Qosimov A.S. Jizzax viloyati mahallalarining qayta nomlanishi va demografik jarayonlar va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari.....	189
Qodirov A., Tulaganov E.J., Berdimurodov U.S. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish va samaradorligini oshirish.....	192
Saidkarimova M.I., Sobirov O.A. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari.....	199
Saidova M.J. Sanoat transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni (Andijon viloyati misolida)	203
Юсупов А.С., Пардаев Х.Ф. Динамическое управление международным портфелем акций: механизмы ребалансировки и преимущества глобальной диверсификации в условиях волатильности валютных рынков.....	206
Burxonov J.X., Soliyev I.I. Mehnat bozorini tartibga solishda innovatsion yondashuvlarning xorij tajribasi tahlili.....	213
Xaitbaev J.O. Mintaqa iqtisodiyotini barqarorligini ta'minlashda suv resurslaridan foydalanishning ko'p omilli ekonometrik modellari.....	217
Saidov U.S. Kichik tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni rag'batlantirishning moliyaviy yo'nalishlari.....	221
Nurmaxanmadov N.B. Iqtisodiyotning ekologiyaga ta'sir moyilligining oshib borishi muammosi.....	224
Xudayberdiyev K. Davlat xaridlarida elektron platformalar faoliyatini optimallashtirishda sun'iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli.....	230
Xolxo'jayev E.G'. Davlat xaridini tashkil etishda elektron savdolardan foydalanish samaradorligi hamda imkoniyatlari tahlili.	234
Rustamova F.A. Qishloq joylarda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini baholash va uni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	238
Ikromov A. Iqtisodiy jarayonlarni ekonometrik modellashtirishda integro-differensial tenglamalarning o'rni va ularni tadqiq etish.....	241
Sarimsakov B.R., Usmonov J.Q. Xorijiy mamlakatlarda inson kapitalidan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida samarali foydalanish tajribalari.....	245
Maraimov I.R. O'zbekistonda kambag'allikni kamaytirish va aholi turmush farovonligini oshirish.....	251
Yusupov Sh.B. Xorazm viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va oshirish yo'llari: 2020–2025 yillar tahlili va 2030 yilga prognoz.....	256
Chintemirova D.Sh. Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari.....	260
Xusanova Z.R. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning samaradorlik ko'rsatkichlari va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	265
Tajiboyev S.O., Gulimboyev S.I. Moliyaviy siyosatning investitsiya muhitiga ta'siri.....	270
Tajiboyev S.O. G'aznachilikda to'lovlarni amalga oshirish.....	275
Xaydarov M., Baxtiyorov I. Innovatsion iqtisodiyot g'oyalari va ularni oliy ta'lim tizimi orqali qo'llashning nazariy asoslari.....	279
Ким Т.В., «Зарубежный опыт развития циркулярной экономики и её роль в формировании ресурсосберегающей модели экономического развития».....	286

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Saydullayeva R.U. Analysis of financial efficiency and profitability in the green economy: the role of IAS and IFRS standards.....	292
Galatov A.A., Karimova G.A. O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi nobank tashkilotlar faoliyati va strategik boshqaruv tizimining tahlili.....	296
Tursunov F.U. Oliy ta‘lim sifati monitoringini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari... ..	300
Yakhshiboev R.E. Retrieval-augmented generative AI for smart learning content.....	303
Ergashev S.A. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: ilmiy-nazariy va amaliy asoslar.....	307
Абдуллаева Р.Ғ., Тажибаева Н.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг устувор йўналишлари ва ривожланиш истиқболлари.....	311
Sayfullayev J. Why organizations struggle to implement green management practices: key barriers and practical solutions.....	316
Sirojiddinov K.I. Korxonaning raqobatbardoshligini baholash usullari.....	319
Ibraximov X.S. Mintaqalarda tadbirkorlik muhitini shakllantirishda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘rni va mexanizmlari.....	324
Tajibayev K.Q. Farg‘ona vodiysida kichik biznes sub’ektlari raqobatbardoshligini oshirishning metodologik asoslari.....	328
Abdulxakimov Z.T. Barqaror rivojlanish evolyusiyasi va tarkibiy qismlari masalalari.....	332
Pazilidinov M.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning raqamlashtirish tajribasi.....	337
Жураева М.З., Ахмедов Р.М. Экосистема применения системного подхода в менеджменте транспортной инфраструктуры.....	341
Ахмедов Р.М. Основные требования к разработке системного подхода в менеджменте дорожного хозяйства Республики Узбекистан.....	348
Mamasiddiqova F.X. Qishloq xo‘jaligida mahallalar ixtisosligi: nazariy asoslar, regional tahlil va rivojlantirish istiqbollari.....	353
To‘rayev A.A. Mehnat bozorini texnologik transformatsiyalash sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari.	358
Солиев И.И. Концептуальные основы институциональной автономии вузов в условиях модернизации системы образования Узбекистана.....	362
Xasanov S.Q. Sanoat korxonalarini rivojlantirishda modernizatsiya va klaster yondashuvining o‘rni.....	365
Murodov A. Aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirishning nazariy asoslari.....	369
Карабаев Р.З. Искусственный интеллект в цифровой экономике Узбекистана.....	374
Rasulova Sh.A. Bozor iqtisodiyotida monopoliyaning mohiyati, shakllari va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri.....	378
Salimov A.F., Rasulova Sh.A. Bozor muvozanati va unga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar.....	381
Sattarova G.X. O‘zbekiston logistika bozorida yuk tashish xavflarini sug‘urta orqali kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi.....	385
Муродхўжаева Ф.М. Маҳаллий саноатни шакллантиришда кластер ёндашуви ва 2030 йилгача трансформациянинг прогноз параметрлари (Наманган вилояти мисолида).....	389
Yoqubjonov R.R. Kichik biznes mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	396
Nasritdinov B.X. Risklarni integral baholash kichik biznesda moslashuvchan boshqaruv tizimi asbobi sifatida	400
Abdurazzoqov H.A. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining hozirgi holati va tendentsiyalari.....	406
Turgunov M.M., Soliyev I.I. Milliy innovatsion tizim samaradorligini oshirishning strategik yo‘nalishlari.....	411
Kuzimuratova D.M. O‘zbekiston Respublikasida tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish.....	414
Soyibjonov I.S. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish.....	419
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	423
Odinayev G‘.J. Nogironligi bo‘lgan aholi qatlamini strategik sohalarda band qilish loyihalari.....	427
Abduvahobov V.B. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning global standartlari va O‘zbekiston tajribasi: kompleks tahlil.....	430
Қўзиева Н.Н. Билвосита солиқларнинг шаклланиши ва ривожланиб бориши.....	435

SANOAT KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

**ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ
ПРЕДПРИЯТИЙ**

IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Saidkarimova Matluba Ishanovna TDTU dotsenti
Sobirov Og‘abek Abduvohid o‘g‘li TDTU talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada O‘zbekistonda sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish masalalari kompleks tarzda tahlil qilingan. Tadqiqot davomida sanoat tarmog‘ining iqtisodiyotdagi o‘rni, ishlab chiqarish hajmi, eksport salohiyati va innovatsion rivojlanish ko‘rsatkichlari statistik ma’lumotlar asosida o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda sanoat ishlab chiqarish hajmi sezilarli darajada oshgan bo‘lsa-da, resurslardan foydalanish samaradorligi, energiya sig‘imi va texnologik daraja hali ham dolzarb muammoligicha qolmoqda. Shu asosda maqolada sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishning ustuvor yo‘nalishlari ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: sanoat korxonalari, raqobatbardoshlik, iqtisodiy samaradorlik, innovatsiya, eksport salohiyati, energiya samaradorligi, raqamlashtirish.

В данной статье комплексно проанализированы вопросы повышения конкурентоспособности промышленных предприятий в Узбекистане. В ходе исследования на основе статистических данных изучены роль промышленного сектора в экономике, объемы производства, экспортный потенциал и показатели инновационного развития. Результаты показывают, что несмотря на значительный рост объемов промышленного производства в последние годы, эффективность использования ресурсов, энергоёмкость и технологический уровень по-прежнему остаются актуальными проблемами. На этой основе в статье разработаны приоритетные направления повышения конкурентоспособности промышленных предприятий.

Ключевые слова: промышленные предприятия, конкурентоспособность, экономическая эффективность, инновации, экспортный потенциал, энергоэффективность, цифровизация.

This article provides a comprehensive analysis of the issues related to improving the competitiveness of industrial enterprises in Uzbekistan. The study examines the role of the industrial sector in the economy, production volume, export potential, and indicators of innovative development based on statistical data. The results show that despite the significant growth in industrial production in recent years, resource efficiency, energy intensity, and technological level still remain pressing challenges. Based on this, the article develops priority directions for enhancing the competitiveness of industrial enterprises.

Keywords: industrial enterprises, competitiveness, economic efficiency, innovation, export potential, energy efficiency, digitalization.

Bugungi kunda global iqtisodiy raqobat sharoitida sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligini oshirish muhim strategik vazifalardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston iqtisodiyotida sanoat tarmog‘i yetakchi o‘rinlardan birini egallab, yalpi ichki mahsulotning qariyb 34 foizini tashkil etadi. So‘nggi yillarda mamlakatda sanoatni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish va eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga

oshirilmoqda. Xususan, kimyo sanoati, metallurgiya, mashinasozlik va elektrotexnika tarmoqlarida yangi ishlab chiqarish quvvatlari ishga tushirilmoqda.

O‘zbekiston sanoat tarmog‘i so‘nggi yillarda milliy iqtisodiyotning eng jadal rivojlanayotgan segmentlaridan biri sifatida shakllanmoqda. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, 2023–2024 yillarda sanoat ishlab chiqarish hajmi izchil o‘shib, yalpi ichki mahsulot tarkibida sanoat ulushi 30–34 foiz atrofida shakllangan. Bu ko‘rsatkich sanoatning iqtisodiy o‘shidagi yetakchi rolini tasdiqlaydi. Ayniqsa, kimyo, metallurgiya va elektrotexnika tarmoqlarida ishlab chiqarish hajmlarining oshishi iqtisodiy diversifikatsiya jarayonining kuchayganidan dalolat beradi.

Kimyo sanoati misolida ko‘rib chiqilsa, 2020–2024 yillar davomida ishlab chiqarish hajmi deyarli ikki barobarga yaqin oshgan. Jumladan, “O‘zkiyosanoat” AJ tizimidagi korxonalarda ishlab chiqarish hajmi 4,7 trln so‘mdan 9,6 trln so‘mga yetgan. Bu esa investitsiya loyihalarining keng joriy etilishi, yangi ishlab chiqarish quvvatlarining ishga tushirilishi va mavjud korxonalarining modernizatsiya qilinishi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, kimyo mahsulotlari eksporti 2024 yilda 1,5–1,6 mlrd AQSH dollariga yetib, tarmoqning tashqi bozordagi raqobatbardoshligini oshirgan.

Shu bilan birga, sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini cheklovchi muammolar ham mavjud. Eng asosiy muammolardan biri – energiya sig‘imining yuqoriligi hisoblanadi. O‘zbekiston sanoatida energiya sarfi rivojlangan davlatlarga nisbatan 1,5–2 barobar yuqori ekanligi kuzatiladi. Bu esa ishlab chiqarish tannarxining oshishiga va mahsulotlarning xalqaro bozorda narx jihatdan raqobatbardoshligini pasaytiradi. Bundan tashqari, ayrim korxonalarda eskirgan texnologiyalar ulushining yuqoriligi ishlab chiqarish samaradorligini cheklab qo‘ymoqda.

Sanoat korxonalarida mehnat unumdorligi ko‘rsatkichlari ham so‘nggi yillarda ijobiy dinamikani namoyon etmoqda. Xususan, yirik kimyo korxonalarida mehnat unumdorligi 2021–2024 yillar davomida o‘rtacha 90–120 foizga oshgan. Bu esa ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi, yangi texnologiyalarning joriy etilishi va boshqaruv tizimlarining takomillashuvi bilan bog‘liq. Biroq, rivojlangan davlatlar bilan solishtirganda ushbu ko‘rsatkich hali ham past darajada bo‘lib, bu sohada katta ichki zaxiralar mavjudligini ko‘rsatadi.

Raqamlashtirish jarayonlari sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Zamonaviy ERP, MES va IoT texnologiyalarini joriy etish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini real vaqt rejimida nazorat qilish, resurslardan foydalanishni optimallashtirish va yo‘qotishlarni kamaytirish imkoniyati mavjud. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamlashtirish darajasi yuqori bo‘lgan korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligi 15–20 foizga yuqori bo‘ladi.

Bundan tashqari, sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishda eksport faoliyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda O‘zbekiston sanoat eksportining katta qismi xomashyo yoki past qayta ishlangan mahsulotlarga to‘g‘ri kelmoqda. Shu sababli, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish orqali eksport strukturasini takomillashtirish zarur. Bu nafaqat tashqi bozorda raqobatbardoshlikni oshiradi, balki milliy iqtisodiyotga valyuta tushumlarini ham ko‘paytirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish ko‘p omili jarayon bo‘lib, u innovatsion rivojlanish, raqamlashtirish, energiya samaradorligi va eksport salohiyatini oshirish kabi yo‘nalishlar bilan chambarchas bog‘liq. Mazkur yo‘nalishlar bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish sanoat tarmog‘ining barqaror va yuqori samarali rivojlanishini ta‘minlaydi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida kimyo sanoati strategik ahamiyatga ega bo‘lgan tarmoqlardan biri hisoblanadi. Ushbu tarmoq nafaqat qishloq xo‘jaligi uchun mineral o‘g‘itlar ishlab chiqarishda, balki sanoatning boshqa yo‘nalishlarini xomashyo bilan ta‘minlashda ham muhim o‘rin tutadi. So‘nggi yillarda kimyo sanoatida amalga oshirilayotgan modernizatsiya jarayonlari, yangi ishlab chiqarish quvvatlarining ishga tushirilishi va investitsion faollikning ortishi natijasida tarmoqning asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlarida sezilarli o‘shish kuzatilmoqda.

Shu nuqtai nazardan, kimyo sanoati korxonalarining asosiy ko‘rsatkichlari — ishlab chiqarish hajmi, eksport darajasi va mehnat unumdorligi dinamikasini tahlil qilish tarmoqning rivojlanish darajasini baholash va uning raqobatbardoshligini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kimyo sanoati korxonalarining asosiy ko‘rsatkichlari (2021–2024 yy.)

Ko‘rsatkich	2021	2022	2023	2024
Ishlab chiqarish hajmi (trln so‘m)	4,7	7,6	7,7	9,6
Eksport (mlrd \$)	1,1	1,3	1,5	1,6
Mehnat unumdorligi (mln so‘m/ishchi)	210	290	350	480

Jadval ma’lumotlariga ko‘ra, 2021–2024 yillar davomida kimyo sanoati korxonalarining barcha asosiy ko‘rsatkichlarida barqaror o‘shish tendensiyasi kuzatilgan. Xususan, ishlab chiqarish hajmi 2021 yildagi 4,7 trln so‘mdan 2024 yilda 9,6 trln so‘mga yetib, deyarli ikki barobar oshgan. Bu o‘shish, avvalo, ishlab chiqarish quvvatlarining kengaytirilishi, yangi texnologiyalarning joriy etilishi hamda investitsion loyihalarning amalga oshirilishi bilan izohlanadi.

Eksport ko‘rsatkichlari ham ijobiy dinamikani namoyon etgan bo‘lib, 2021 yildagi 1,1 mlrd AQSH dollaridan 2024 yilda 1,6 mlrd dollarga oshgan. Ushbu o‘shish kimyo mahsulotlariga bo‘lgan tashqi talabning ortgani va mahsulotlarning xalqaro bozorda raqobatbardoshligi oshganidan dalolat beradi. Biroq eksport tarkibida hali ham xomashyo va past qayta ishlangan mahsulotlar ulushi yuqoriligi saqlanib qolmoqda.

Mehnat unumdorligi ko‘rsatkichlari esa ayniqsa sezilarli o‘shishni namoyon etgan. 2021 yilda 210 mln so‘m/ishchi bo‘lgan ko‘rsatkich 2024 yilga kelib 480 mln so‘m/ishchiga yetgan. Bu esa 2 barobardan ortiq o‘shishni anglatadi. Mazkur holat ishlab chiqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi, zamonaviy boshqaruv tizimlarining joriy etilishi va xodimlar malakasining oshishi bilan bog‘liq.

Shu bilan birga, tahlil shuni ko‘rsatadiki, ishlab chiqarish hajmi va mehnat unumdorligining o‘shishiga qaramasdan, tarmoqda energiya sarfi va resurslardan foydalanish samaradorligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda. Bu holat mahsulot tannarxining yuqoriligidan va xalqaro bozorda raqobatbardoshlikning cheklanishiga olib kelishi mumkin.

Umuman olganda, jadval tahlili kimyo sanoati korxonalarida ijobiy rivojlanish tendensiyalari mavjudligini ko‘rsatadi. Biroq, ushbu o‘shishni barqaror va sifat jihatdan samarali qilish uchun innovatsion texnologiyalarni joriy etish, energiya samaradorligini oshirish va eksport tarkibini diversifikatsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot natijalari O‘zbekistonda sanoat korxonalarining, xususan kimyo sanoati subyektlarining so‘nggi yillardagi rivojlanish tendensiyalarini chuqur tahlil qilish imkonini berdi. 2021–2024 yillar kesimida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, sanoat ishlab chiqarish hajmi, eksport ko‘rsatkichlari va mehnat unumdorligi izchil ravishda o‘shib bormoqda. Jumladan, kimyo sanoatida ishlab chiqarish hajmining deyarli ikki barobar oshgani va mehnat unumdorligining sezilarli darajada ortgani tarmoqda amalga oshirilayotgan modernizatsiya va investitsiya siyosatining ijobiy natijasidir.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari sanoat korxonalarining raqobatbardoshligi faqat ishlab chiqarish hajmini oshirish bilan emas, balki resurslardan samarali foydalanish, texnologik yangilanish va boshqaruv tizimlarini takomillashtirish bilan bevosita bog‘liq ekanligini ko‘rsatdi. Xususan, energiya sig‘imining yuqoriligi, ayrim korxonalarda eski texnologiyalardan foydalanish va mahsulot tannarxining yuqoriligi raqobatbardoshlikni cheklovchi asosiy omillar sifatida aniqlandi.

Tahlil shuni ham ko‘rsatadiki, eksport ko‘rsatkichlarining o‘shishiga qaramasdan, uning tarkibida xomashyo va past qayta ishlangan mahsulotlar ulushi yuqori bo‘lib qolmoqda. Bu esa sanoat korxonalari uchun qo‘shimcha qiymat yaratish imkoniyatlaridan to‘liq foydalanilmayotganini anglatadi. Shu sababli, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish va eksport tarkibini diversifikatsiya qilish muhim strategik vazifa hisoblanadi.

Shu munosabat bilan, sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish uchun quyidagi ustuvor yo‘nalishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

ishlab chiqarish jarayonlarini chuqur modernizatsiya qilish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish;

energiya va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlash;

raqamli texnologiyalar (ERP, MES, IoT)ni keng joriy etish orqali boshqaruv samaradorligini oshirish;

eksportga yo'naltirilgan va yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni rivojlantirish;

inson kapitalini rivojlantirish va mehnat unumdorligini yanada oshirish.

Umuman olganda, olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish ko'p omili va kompleks jarayon bo'lib, u innovatsion rivojlanish, raqamlashtirish, energiya samaradorligi va eksport salohiyatini oshirish bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu yo'nalishlarda izchil va tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish sanoat tarmog'ining barqaror rivojlanishini ta'minlab, mamlakatning global iqtisodiy maydondagi raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Solow R.M. A Contribution to the Theory of Economic Growth. – Quarterly Journal of Economics, 1956.
2. Farrell M.J. The Measurement of Productive Efficiency. – Journal of the Royal Statistical Society, 1957.
3. Syverson C. What Determines Productivity? – Journal of Economic Literature, 2011.
4. Hsieh C.T., Klenow P.J. Misallocation and Manufacturing TFP in China and India. – Quarterly Journal of Economics, 2009.
5. Coelli T.J., Rao D.S.P., O'Donnell C.J., Battese G.E. An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis. – Springer, 2005.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari (sanoatni rivojlantirishga oid hujjatlar), 2019–2024 yy.
7. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari. – www.stat.uz
8. “O'zkiyosanoat” AJ rasmiy ma'lumotlari. – www.uzkiyosanoat.uz